

concert info de Goldberg- variaties

de Doelen

Adriaan Hoek, orgel

**woensdag 27 november 2024
Grote Zaal 14:30**

programma

wo 27 nov 24 | Grote Zaal, 14:30 | concert zonder pauze

Bachs meesterwerk op het orgel

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Goldbergvariaties, BWV 988

Aria

Variatio 1
Variatio 2
Variatio 3 Canone all'unisuno

Variatio 4
Variatio 5
Variatio 6 Canone alla seconda

Variatio 7 al tempo di giga
Variatio 8
Variatio 9 Canone alla terza

Variatio 10 fughetta
Variatio 11
Variatio 12 Canone alla quarta

Variatio 13
Variatio 14
Variatio 15 Canone alla quinta, andante

Variatio 16 ouverture
Variatio 17
Variatio 18 Canone alla sesta

Variatio 19
Variatio 20
Variatio 21 Canone alla settima

Variatio 22 alla breve
Variatio 23
Variatio 24 Canone all'ottava

Variatio 25 adagio
Variatio 26
Variatio 27 Canone alla nona

Variatio 28
Variatio 29
Variatio 30 Quodlibet

Aria da capo e fine

utvoerenden
Adriaan Hoek [orgel](#)

toelichting

Bach's Goldbergvariaties

Bachs beroemde *Goldberg-variaties* wordt beschouwd als een van de hoogtepunten van de klaviermuziek. De klankenrijkdom van het orgel biedt stadsorganist van Rotterdam Adriaan Hoek de mogelijkheid om elke variatie een geheel eigen kleur te geven.

Graaf Herman von Keyserling kan al tijden de slaap niet vatten. Iemand uit zijn hofhouding, de jonge getalenteerde klavecijnist Johann Gottlieb Goldberg, heeft een idee. Hij vraagt zijn voormalig docent, ene Johann Sebastian Bach, om een stuk te schrijven, dat Goldberg kan spelen om de slapeloze nachten van de graaf wat aangenamer te maken. Bach besluit om een reeks variaties te maken, waardoor de muziek steeds herkenbaar en toch verrassend is. De compositie krijgt de sexy titel Klavieroefening, bestaande uit een ARIA met verscheidene veranderingen voor klavecimbel met 2 manualen, gecomponeerd voor de liefhebbers ter verstrooiing van hun gemoed (...), maar gaat uiteindelijk de boeken in als de Goldberg-variaties.

Zo luidt volgens Bachbiograaf Johann Nikolaus Forkel de wordingsgeschiedenis van dit wereldberoemde werk. Of deze geschiedenis honderd procent historisch accuraat is, valt te betwisten, maar de Goldberg-variaties zijn uitgegroeid tot een van de beroemdste werken van Bach.

Aanvankelijk dus geschreven voor klavecimbel, klinken de Variaties tegenwoordig op alle instrumenten: piano, marimba, saxofoonkwartet, blokfluitkwintet of a-cappella-ensemble, het werkt allemaal. Bachs muziek is zo universeel dat het op elk instrument tot zijn recht lijkt te komen.

Hij vraagt zijn voormalig docent, ene Johann Sebastian Bach, om een stuk te schrijven, dat Goldberg kan spelen om de slapeloze nachten van de graaf wat aangenamer te maken.

Het orgel biedt zo veel verschillende klankmogelijkheden dat de contrasten tussen de variaties nog beter tot hun recht komen.

sarabande
De variaties beginnen met de aria. Het is een sarabande, een langzame compositie in driekwartsmaat die is ontleend aan een Spaanse dans. De melodie duikt al eerder op in een verzameling korte klavierstukken die hij voor zijn vrouw Anna Magdalena schrijft

toelichting

en het is niet helemaal duidelijk of het een eigen compositie was of dat Bach zich op oudere muziek heeft gebaseerd. Het is echter niet zozeer de melodie van de aria, maar de basnoten in de linkerhand die de basis vormt voor dertig variaties. Binnen deze harmonische restricties laat Bach naast zijn enorme creativiteit ook zijn kennis van de in zijn tijd bekende stijlen laat zien. Soms gebruikt hij technieken die hij ontleent aan door hem bewonderde collega's als Antonio Vivaldi of François Couperin, dan weer verwerkt hij dansvormen of liedmelodieën in de variaties.

Wie wil weten of de diepgelovige Bach nog een bedoeling had met al deze getalsverbanden (de heilige drie-eenheid, de tien geboden) kan zijn hart ophalen. Hele bibliotheken zijn volgeschreven over de numerologie in Bachs muziek.

Wel blijft hij bijna altijd werken in de toonsoort van G-majeur, met uitzondering van variatie 15, 21 en 25, die in g-mineur staan en daardoor een totaal ander karakter hebben dan de andere variaties. Na de dertig variaties wordt de aria waar het allemaal mee begint nog eenmaal gespeeld.

Het voert wat ver om alle variaties stuk voor stuk te behandelen, maar er zijn een paar constanten. Elke derde variatie is een canon: een compositie waarin verschillende stemmen na elkaar inzetten. In de eerste canon zet de tweede stem op dezelfde toonhoogte in als de eerste, in de tweede canon zet de tweede stem één toon hoger in dan de eerste stem. In canon nr. 3 is het verschil tussen de eerste en tweede stem twee tonen en zo wordt het verschil in toonafstand tussen de eerste en tweede stem steeds groter. Variatie 25, in g-mineur dus, is veruit de langste variatie en wordt vaak als hoogtepunt van de hele compositie gezien. In de laatste variatie verwerkt Bach een paar volksliedjes (waaronder één over zuurkool en rapen). De variaties zijn allemaal met elkaar verweven en de compositie heeft als geheel een grote mate van symmetrie. Zo is alles gebaseerd op de 32 basnoten van de baspartij en zijn er in totaal (als je de aria aan het begin en aan het eind meetelt) 32 delen. Variatie 16 is geschreven in de stijl van een Franse ouverture en deelt de compositie op in twee delen, net zoals de delen op zichzelf ook weer uit twee delen bestaan. Vervolgens zijn de variaties ook weer op te delen in tien clusters van drie delen, waarvan het eerste deel een compositie in een bepaalde stijl is, het tweede deel een duet en het derde deel de canon. Wie wil weten of de diepgelovige Bach nog een

bedoeling had met al deze getalsverbanden (de heilige drie-eenheid, de tien geboden) kan zijn hart ophalen. Hele bibliotheken zijn volgeschreven over de numerologie in Bachs muziek.

Terug naar graaf Von Keyserling: wat vindt hij eigenlijk van de compositie? Als we Forkel mogen geloven kan hij er geen genoeg van krijgen. Als hij weer eens niet kan slapen, roept hij 'beste Goldberg, speel nog eens een variatie voor me.' Ook Bach wordt rijkelijk beloond: hij krijgt een gouden bokaal met honderd gouden munten, de beste betaling die hij ooit voor een compositie krijgt. Waar of niet, het heeft een stuk opgeleverd dat al eeuwen inspireert.

tekst: Daniël Steneker

biografie

Adriaan Hoek, orgel

Adriaan Hoek is sinds 2022 de stadsorganist van Rotterdam. Hij studeerde orgel- en kerkmuziek aan het Rotterdams Conservatorium, de Hochschule für Musik und Theater in Hamburg en aan de Hogeschool in Gent.

Adriaan speelt graag de hele breedte van het orgelrepertoire, van middeleeuwse tot 21ste-eeuwse muziek en alles daar tussenin. Daarnaast combineert hij het orgel graag met andere musici. Als stadsorganist is hij de vaste bespeler van het Standaardconcertorgel in de Burgerzaal van het Stadhuis en het vierklaviers Flentrop-orgel in de Doelen.

www.adriaanhoek.nl

agenda tips

op het Doelen orgel:

wo 19 feb 25 | Grote Zaal, 14:30
Pärt op het Doelen-orgel
van Fratres tot Spiegel im Spiegel

wo 30 apr 25 | Grote Zaal, 14:30
Wagner, Bruckner, Liszt
groots op het Doelen-orgel

ontdek het programma op dedoelen.nl

stay in touch!
see you @dedoelen &
share your pictures #dedoelen

tickets & info:
www.dedoelen.nl
+31 10 217 17 17
Schouwburgplein 50, Rotterdam

FSC
www.fsc.org

RECYCLED

Papier gemaakt van gerecycled materiaal

FSC® C017135

de Doelen vrienden
genoten van dit concert?

word vriend van de Doelen en draag bij aan het realiseren van een bijzonder en innovatief programma!
Ga naar dedoelen.nl/vrienden voor meer informatie